

AQRAR-ƏRZAQ SEKTORUNDA İNVESTİSİYA PROSESLƏRİNİN MODELLƏŞDİRİLMƏSİ MƏSƏLƏLƏRİ

E. M. SADIQOV

AKTN Kənd Təsərrüfatının İqtisadiyyatı ET İnstitutu

Məqalədə aqrar-ərzaq sektorunda investisiya proseslərinin təhlili və proqnozlaşdırılmasının bəzi məsələləri tədqiq olunmuşdur. Həmin sektor çoxfunksiyalı kompleks olaraq modelləşdirmə obyektinə kimi nəzərdən keçirilir. İnvestisiya mühitini şərtləndirən əsas amillər müəyyən edilmişdir. Aqrar-ərzaq sektorunda investisiya proseslərinin modelləşdirilməsinin metodiki və informasiya problemlərinin həlli imkanları aşkar edilmişdir.

Açar sözlər: modelləşdirmə, investisiya prosesləri, çoxfunksiyalı kompleks, aqrar-ərzaq sektoru, alqoritm.

Aqrar-ərzaq sektorunda investisiya proseslərinin təhlili və proqnozlaşdırılmasında ənənəvi üsullardan istifadə, heç də həmişə lazımi nəticə vermir. Həmin proseslərin tədqiqində iqtisadi-riyazi modelləşdirmənin tətbiqi, araşdırmalardan göründüyü kimi perspektivlidir. Bununla belə, həmin prosesdə modelləşdirmənin imkanlarından arzu olunan səviyyədə istifadə edilmir.

Çoxfunksiyalı iqtisadi kompleks kimi aqrar-ərzaq sektorunda investisiya fəaliyyəti

Aqrar-ərzaq sektoru, mahiyyət etibarilə çoxfunksiyalı iqtisadi kompleksdir. Belə ki, burada həm istehsal, həm emal fəaliyyəti, həm də xidmətin ən müxtəlif növləri həyata keçirilir. Odur ki, aqrar-ərzaq sektorunda investisiya fəaliyyətinin modelləşdirilməsinə, bir sıra qeyd-şərtlərlə çoxfunksiyalı iqtisadi komplekslərində baş verən investisiya proseslərinə analogi münasibətin göstərilməsi məqbul hesab edilə bilər. Qloballaşma prosesləri intensivləşdikcə çoxfunksiyalı iqtisadi komplekslərdə investisiya fəaliyyətinin makro səviyyə üçün xarakterik olan cəhətləri güclənir. Başqa sözlə, çoxfunksiyalı iqtisadi komplekslərin fəaliyyət dairəsi genişləndikcə, həmin komplekslər daxilində reallaşan əlaqələrin maliyyə təminatı milli çərçivədə investisiya mühitini formalaşdıran makro amillərdən asılılığı artır. Belə vəziyyəti şərtləndirən səbəblərə, ilk növbədə:

- iqtisadi kompleks yaradan fəaliyyətlərin maliyyə təminatında iştirak edən mənbələrin müxtəlifliyinin artması;

- çoxfunksiyalı iqtisadi komplekslərdə investisiya proseslərinin əhatə dairəsinin genişlənməsi;

- haqqında danışılan sektorlarda investisiya proseslərinin milli iqtisadi sistemi formalaşdıran amillərin təsir dairəsinə düşməsi aid edilməlidir.

Çoxfunksiyalı iqtisadi komplekslərdə, o cümlədən aqrar-ərzaq sektorunda investisiya fəaliyyətinin araşdırılmasının metodologiyası aşağıdakı mərhələlərin reallaşdırılmasını nəzərdə tutur:

- investisiya bazarının araşdırılması və çoxfunksiyalı iqtisadi komplekslərin investisiya cəlbəediciyyətinin təhlili;

- investisiya fəaliyyətinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi meyarlarının seçilməsi;

- investisiyalasdırma formalarının seçimi mühitinin qiymətləndirilməsi və həmin formaların xarakteristikası;

- kapitalın strukturunun iqtisadi komplekslərin çoxfunksiyalılığı tələbləri baxımından qiymətləndirilməsi;

- investisiyalasdırma mənbələrinin "dəyərinin" müəyyənəşdirilməsi;

- qeyri-müəyyənliyin və risklərin investisiya fəaliyyətinin kəmiyyət və keyfiyyət parametrlərinə təsirinin tədqiqi.

Aqrar-sənaye sektorunda investisiya fəaliyyətinin tədqiqinin mövcud metodiki bazası, araşdırmalardan göründüyü kimi iqtisadi-riyazi modelləşdirmənin əsas elementlərindən istifadə üzrə heç də bütün zəruri imkanları əhatə etmir. Bununla belə, çoxfunksiyalı iqtisadi komplekslərdə investisiya fəaliyyətinin əsas mərhələlər üzrə xarakteristikası aqrar-ərzaq sektorunda da istifadə oluna bilər. Aqrar-sənaye sektorunda investisiya fəaliyyətinin mərhələləri üzrə tədqiqi zamanı, investisiya fəaliyyətinin mərhələləri üzrə fərqləndirilməklə aşağıdakı üsul və modellərin tətbiqi tövsiyə olunur (cədvəl 1).

Cədvəl 1. Aqrar-sənaye sektorunda investisiya fəaliyyətinin tədqiqinin üsulları və modelləri

İnvestisiya fəaliyyətinin mərhələləri	Tədqiqatın üsul və modelləri
Kapitalın strukturunun statik idarə edilməsi	Ənənəvi model, Vergini nəzərə almayan Miller-Modilyani modeli, Mənfəət vergisini nəzərə alan Miller-Modilyani modeli, Kompromis modeli
Kapitalın strukturunun dinamik idarə edilməsi	Rossun signal modeli, Mayers-Mayluf modeli, Miller və Rokun signal modeli, Yelşin signal modeli
İnvestisiya imkanlarının təhlili	Ödəmə müddəti üsulu, İnvestisiyaların orta gəlirliliyi üsulu, Xalis diskontlaşdırılmış gəlir üsulu, Rentabellik indeksi üsulu, Gəlirliliyin daxili norması üsulu
İnvestisiyalasdırma risklərinin təhlili	Orta kvadratik kənarlaşma, Variasiya əmsali, Markovitsanın portfel nəzəriyyəsi, Tobinin kapital bazarının xətti üsulu, Şarpın ümumi risk modeli və s.

Qismən aşağıdakı mənbədən istifadə olunmuşdur: (1, s.9).

İnvestisiyanın müasir nəzəriyyəsində çoxfunksiyalı iqtisadi komplekslər çərçivəsində (o cümlədən aqrar-ərzaq sektorunda) investisiya fəaliyyətinin tədqiqinin üsulları və modelləri kifayət qədər araşdırılmış və onların tətbiqi mühiti xarakterizə edilmişdir. Haqqında danışılan məsələlərin məhsuldar tədqiqatçılarından Q.Markovitsa və D.Tobinin modelləri xüsusi diqqətə layiqdir.

“Подход Г.Марковича лежит в русле микро-экономического анализа, поскольку он акцентирует внимание на поведении отдельного инвестора, формирующего оптимальную, с его точки зрения, совокупность активов. К тому же первоначально модель Г.Марковича казалась в основном таких активов, как акции, то есть рискованных активов. Д. Тобин предложил включить в анализ безрисковые активы, например государственные облигации. Его подход является, по существу, микроэкономическим, поскольку основным объектом его изучения является распределение совокупного капитала в экономике по двум его формам: наличной (денежной) и безналичной (в виде ценных бумаг)” (2, s.141).

Aqrar-ərzaq sektorunda investisiya fəaliyyətinin modelləşdirilməsi integrasiya proseslərinin aşağıdakı istiqamətlərinin yaratdığı mühiti xarakterizə etməyə imkan verməlidir:

- şəqli integrasiya;
- üfqi integrasiya;
- konqlomerasiya integrasiya.

İnvestisiya fəaliyyətinin modelləşdirilməsi metodikası aqrar-ərzaq sektorunda baş verən və yuxarıda göstərilən istiqamətlərdə integrasiya proseslərinin nəticəsi kimi meydana çıxan mühiti səciyyələndirmək baxımından təkmilləşdirilməlidir. Bu zaman, ilk növbədə:

- haqqında danışılan sektorda əsas fəaliyyət istiqamətlərinin şəxələndirilməsi imkanlarının;
- integrasiya proseslərinin dəstəklənməsinə və texnoloji modernləşdirməyə yönəldilən investisiyaların səmərəliliyi göstəricilərinin;
- investisiya bazarında qeyri-müəyyənliyin və risk ehtimalının səviyyələrinin;
- potensial investorların yaxın perspektivə gözlənilən davranışı ssenarilərinin detalləşdirilməsi tövsiyə olunur.

Aqrar-ərzaq sektoru ilə xarici mühitin əlaqələrinin xarakterini və burada investisiya fəaliyyətini şərtləndirən amilləri istehsal, iqtisadi, maliyyə, sosial, infrastruktur, təşkilati-hüquqi və ekoloji amilləri qrupu kimi fərqləndirmək məqsədəuyğundur (cədvəl 2):

Aqrar-ərzaq sektorunda əhatə olunan ayrı-ayrı istehsal, xidmət, o cümlədən elmi fəaliyyət subyektlərinin qarşılıqlı əlaqələrinin dinamika qiymətləndirilməsi, hazırkı şəraitdə bu və ya digər dərəcədə modelləşdirmənin üsul və vasitələri ilə reallaşdırıla

Cədvəl 2. Aqrar-sənaye sektorunda investisiya fəaliyyətini şərtləndirən amillər qrupları

Amillər qrupu	Qrupa daxil olan amillər
Istehsal amilləri	bazarın müvafiq segmentinin tutumu, bir işçiye düşən satılmış məhsulun miqdarı, istehsalın inkişaf dinamikası, texniki tərəqqinin səviyyəsi, sahələrarası istehlakın kəmiyyət xarakteristikaları, məşğul əhəlinin sayı
Iqtisadi amillər	iqtisadi fəallıq səviyyəsi, istehsalın həcmində iqtisadi artımın əhəngdarlığı dərəcəsi, bazara çıxışın ilkin şərtləri, yığımların investisiyaya transformasiyası dərəcəsi, investisiya risklərinin əsas mənbələri, xarici ticarətin vəziyyəti, inflyasiyanın səviyyəsi
Maliyyə amilləri	vəsaitlərin dövriyyəsi, kapital tutumu, netto borclanma, əsas fondların rentabelliği, mənfəətin artım tempi, innovasiyalara yönəldilən maliyyə resurslarının həcmi, bankların uzunmüddətli investisiyalarının məbləği
Sosial amillər	ictimai-siyasi sabitliyin səviyyəsi, əhəlinin həyat səviyyəsi, həyatın keyfiyyəti, əhəlinin təbəqələşməsi dərəcəsi, işsizliyin səviyyəsi, sosial obyektlərlə təminat, bir işçinin orta aylıq əmək haqqı
Infrastruktur amilləri	maliyyə infrastrukturunun səviyyəsi, informasiya-kommunikasiya infrastrukturunun səviyyəsi, sektor daxilində əlaqələrin inkişafı üçün təşkilati infrastrukturun səviyyəsi
Təşkilati-hüquqi amillər	investisiya fəaliyyətinə büdcə dəstəyinin səviyyəsi, maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinə dövlət dəstəyinin səviyyəsi, dövlətin dəstəyi ilə investisiya proseslərinin sığortalanması
Ekoloji amillər	torpaqların rekultivasiyasına xərclərin səviyyəsi, suyun çirkənlənməsi səviyyəsi, havanın çirkənlənməsi səviyyəsi, tullantıların emalı səviyyəsi, resursların təkrar emalı dərəcəsi, sənaye fəaliyyətinin ekoloji tələblərə uyğunluğu dərəcəsi, ekoloji təhlükəsiz materiallardan istifadə dərəcəsi, radiasiya çirkənlənməsinin səviyyəsi

bilər. Haqqında danışılan sektorun rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsində, investisiya cəlbəediciliyi amilinin yeri və rolunun hərtərəfli əsaslandırılmasında da iqtisadi-riyazi və digər xarakterli modelləşdirmə fəaliyyətinin müstəsna rolu vardır. Rəqabət qabiliyyətini səciyyələndirən göstəricilərin çoxsaylı olması, onların yaxşılaşdırılması məqsədi ilə investisiya proseslərinin idarə edilməsinin aşağıdakı mərhələlərinin fərqləndirilməsini tələb edir: aqrar-ərzaq sektorunda rəqabət qabiliyyətini səciyyələndirən göstəricilərin vaciblik dərəcəsinə görə, konkret halda əlavə vəsait qoyuluşu hesabına məhsulun rəqabət qabiliyyətini yüksəltmək imkanlarına görə sıralanması; aqrar-ərzaq sektorunda təmsil olunan istehsal və xidmət subyektlərinin fəaliyyətinin rəqabət qabiliyyətinin artırılması və investisiyalaşma imkanlarının kəmiyyət-cə xarakterizə edilməsi; sektorun davamlı rəqabətə-davamlı fəaliyyətinin təmin edilməsində investisiya fəaliyyətinin rolunun kəmiyyət-cə qiymətləndirilməsi;

investisiya proseslərinin idarə olunan parametrlərinin rəqabət qabiliyyətinə təsirinin müəyyən edilməsi və i.a.

İnvestisiya proseslərinin modelləşdirilməsi: metodiki və informasiya aspektləri

Innovasiyalı inkişaf, digər sahələrdə olduğu kimi kənd təsərrüfatı istehsalı və aqroemal sahələrində də investisiya cəlbəediciliyini şərtləndirən mühityaradan amillərdəndir. Məsələ ondadır ki, aqrar-ərzaq sektorunda innovasiyaların yayılması və istifadəsi- sektor çərçivəsində qarşılıqlı əlaqəli fəaliyyət göstərən istehsal və xidmət subyektlərinin rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına yönəlik vəsait qoyuluşlarını təşviq edir; məhsulun və xidmətin keyfiyyətinin yüksəldilməsi məqsədilə əsas kapitalla investisiyalara rəvac verir; daha səmərəli texniki vasitələrin və mütarəqqi aqro- texnologiyaların tətbiqini stimullaşdırır; innovasiya- ların sosial-iqtisadi arealının genişləndirir.

Digər tərəfdən, aqrar-ərzaq sektorunda inno- vasiyalı inkişaf istehsal və xidmət istiqamətində eksperimentlər üçün səmərəli şəraitin yaradılması, elmi- tədqiqat və təcrübə konstruktor kollektivlərinin fəaliyyətinin koordinasiyası, kənd təsərrüfatı istehsalı və aqroemal sahələrində potensial və faktiki səmə- rəlilik arasındakı fərqi minimuma endirilməsi, re- sursların bölgüsünün optimallaşdırılması kimi vəzi- fələrin həyata keçirilməsi sektorun investisiya cəlbədi- ciliyini artırır. İnvestisiya cəlbəediciliyinin artırılmasının sadalanan imkanlarının kəmiyyətə qiymətləndiril- məsini nəzərdə tutan iqtisadi-riyazi modelləşdirmə:

- aqrar-ərzaq sektorunda istehsal edilən son məhsulun və sektordaxili xidmətin keyfiyyəti şərtlən- dirən əsas amillərin, onların təsiri nəticəsində əsas kapitalla investisiyalara tələbatın kəmiyyətə xarakte- rizə edilməsini;
- sektorda istifadə olunan texniki vasitələrin və aqroteknologiyaların texniki-iqtisadi göstəricilərinin hesablanması;
- innovasiyaların yayılmasının (texnoloji inno- vasiyaların transferinin radiusu istisna olmaqla) sosial- iqtisadi arealının parametrlərinin müəyyən edilməsini;
- istehsal və xidmət fəaliyyətlərinin təkmil- ləşdirilməsi məqsədi ilə aparılması nəzərdə tutulan eksperimentlərin ilkin şərtlərinin, aralıq və son nəticə- lərinin kəmiyyət xarakteristikalarının hazırlanmasını;
- kənd təsərrüfatı istehsalı, aqroservis və aqroemal sahələrində potensial və faktiki səmərəlilik göstə- ricilərinin müəyyənəşdirilməsini;
- resursların optimal bölgüsü sayəsində allokasiya effektivin əldə edilməsi imkanlarının qiymətlən- dirilməsini tələb edir.

Aqrar-ərzaq sektorunda innovasiyalı inkişafın investisiyalasdırılması prosesinin iqtisadi-riyazi model- ləşdirilməsi təcrübəsində, habelə innovasiyalı inkişafın motivasiyalarının kəmiyyətə səciyyələndirilməsi kimi mürəkkəb bir məsələnin həllinə də cəhd edilməsi hallarına rast gəlinir. Mahiyyət etibarı ilə belə cəhdlər başa düşüləndir. Məsələ ondadır ki, məhz iqtisadi

motivlər istənilən fəaliyyətin hərəkətverici qüvvəsi olsa da, onların kəmiyyətə səciyyələndirilməsi, həm metodiki cəhətdən, həm də informasiya aspektində problematikiqdir.

Modellərin sistem əmələ gətirməsi aqrar-ərzaq sektorunda investisiya proseslərinin təhlili və investisi- ya fəaliyyətinin proqnozlaşdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, "modelləşdirilən obyektin mürəkkəbliyi inkişaf prosesinin bir modeldə əks olunmasını qeyri-mümkün edir və riyazi modellərin bütöv sisteminin qurulması zərurəti meydana çıxır. Modellər sisteminin qurulmasının əsas metodoloji prinsiplərinə aşağıdakıları aid etmək olar: iqtisadi-riyazi modellər modelləşdirilən obyektin əsas səciyyəvi cəhətlərini və əlaqələrini əks etdirməlidirlər; sistemə daxil olan modellər məntiqi, informasiya və alqoritmik cəhətdən qarşılıqlı əlaqədə olmalı, onların reallaşması isə vahid məqsədə görə koordinasiya edilməlidir; modellər sistemi üzrə hesablamaların nəticələri modelləşdirilən obyektin inkişaf proqramını işləyib hazırlamaq üçün zəruri informasiyanı özündə əks etdirməlidir" (3, s. 235). Doğrudan da, modelləş- dirilən obyekt kimi aqrar-ərzaq sektorunun mürək- kəbliyi, onun fəaliyyətinin təhlili və proqnozlaş- dırılması üçün məntiqi, informasiya və alqoritmik cəhətdən qarşılıqlı əlaqəli, vahid məqsədə görə koordinasiya edilərək reallaşdırılan modellər sisteminin tətbiqi məqsədəuyğundur.

İqtisadi-riyazi modellərin aqreqasiya səviyyəsinin idarə olunması aqrar-ərzaq sektorunda investisiya proseslərinin modelləşdirilməsi imkanlarını genişlən- dirir. Məsələ ondadır ki, həmin modellərin məhdud- diyyət şərtləri və məqsəd funksiyasında nəzərdə tutulan texniki-iqtisadi əmsalların detallaşdırılması dərəcəsi yüksəldikcə investisiya proseslərinin səmərəliliyinin hesablanması ssenarilərinin sayı artır. Bu artım isə modelin realığa adekvatlıq dərəcəsini yüksəltsə də, iqtisadi-riyazi modellərin tətbiqi dairəsini daraldır. Digər tərəfdən aqrar-ərzaq sektorunda investisiya proseslərinin modelləşdirilməsi məqsədilə tətbiq edilən iqtisadi-riyazi modellərin məhdudiyyət şərtləri və məqsəd funksiyasında nəzərdə tutulan texniki-iqtisadi əmsalların detallaşdırılması dərəcəsi aşağı düşdükcə, modelin obyektiv realığa adekvatlıq dərəcəsi də, əhəmiyyətli surətdə azalır. Bununla belə, elmi- tədqiqatlar və təcrübə araşdırmalardan göründüyü kimi texniki-iqtisadi əmsalların sayının azalması və onların hesablanması metodikasının sadələşməsi, aqrar-ərzaq sektorunda investisiya proseslərinin təhlili və proqnoz-laşdırılması üçün işləyib hazırlanmış iqtisadi-riyazi modellərin tətbiq dairəsini əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirir.

Ərzaq və digər kənd təsərrüfatı məhsulları isteh- salı, təchizat, sahədə istehsal edilən məhsulların emalı və onların son istifadəçiyə çatdırılması proseslərinin maliyyələşdirilməsinin modelləşdirilməsi üçün univer- sal alqoritmlər mövcud deyildir. Digər tərəfdən

haqqında danışılan sektorun tərkibi və strukturuna münasibətdə də ciddi fikir ayrılıqları qalmaqdadır. Odur ki, aqrar-ərzaq sektorunda reallaşdırılan və yaxın perspektivdə reallaşdırılması gözlənilən investisiya fəaliyyətinin modelləşdirilməsi üçün birmənalı qəbul edilən həll qaydalarının ardıcılığının müəyyən edilməsi həm nəzəri-metodoloji, həm də təcrübi baxımdan mühüm əhəmiyyətli məsələdir.

Yuxarıda qeyd olunanları ümumiləşdirərək, aqrar-ərzaq sektorunda investisiya proseslərinin modelləşdirilməsi əməliyyatlarının məqbul detallaşdırma tələblərinə uyğun sayını və məntiqi ardıcılığını müəyyən etməyə cəhd edək. Haqqında danışılan sektorda investisiya fəaliyyətinin modelləşdirilməsi üzrə aşağıdakı alqoritm tövsiyə olunur:

1. Aqrar-ərzaq kompleksində prioritet fəaliyyət istiqamətlərinin seçimi. Prioritet fəaliyyət istiqamətlərinin seçimi meyarlarının əsaslandırılmasında ənənəvi və kreativ yanaşmaların birgəliyi nəzərdə tutulur. Bu zaman faktiki məlumatlar bazasında reallaşdırılan, əsasən imitasiya və optimallaşdırma modellərindən ibarət modellər sisteminin tətbiqi tövsiyə olunur.

2. Hər bir prioritet istiqamət üzrə investisiya fəaliyyətinin xarici mühitinə əsas xarakteristikalarını şərtləndirən amillərin təhlili və onların təsirinin dinamikada qiymətləndirilməsi. İnvestisiya fəaliyyətinin xarici mühit amillərinin təsirlərini və həmin təsirlərə reaksiyasını əks etdirən göstəricilərin birgə qiymətləndirilməsi sisteminin formalaşdırılması. Bu məqsədlə dinamik optimallaşdırma modellərindən və evristik, daha dəqiq desək süni intellektual sistem və texnologiyalardan, xüsusilə ekspert sistemlərindən istifadə edilməsi məqbul hesab edilir.

3. Müxtəlif fəaliyyət növləri üzrə gəlirliyin xarici mühit amillərinə həssaslığının qiymətləndirilməsi.

4. Aqrar-ərzaq sektorunda müxtəlif fəaliyyət növləri üzrə qarşılıqlı əlaqəli daxili amillərin xüsusiyyətlərinin tədqiqi.

4.1. Müxtəlif fəaliyyət növləri gəlirliyin daxili mühit amillərinə həssaslığının qiymətləndirilməsi. Təqdim edilən alqoritmın üçüncü addımının reallaşdırılması (fəaliyyət növləri gəlirliyin xarici mühit amillərinə həssaslığının qiymətləndirilməsi) və daxili mühit amillərinə həssaslığının qiymətləndirilməsi üçün Rossun signal (xətti çoxamilli modeli) tətbiq oluna bilər.

4.2. Müxtəlif fəaliyyət növlərinin risk elementləri üzrə birgəliyinin qiymətləndirilməsi:

$$\delta^2_{\text{ümumi}} = \delta^2_{\text{sistem}} + \delta^2_{\text{xüsusi}}$$

Burada,

$\delta^2_{\text{ümumi}}$ -investisiya fəaliyyətindən gəlir əldə etməyin ümumi riskini;

δ^2_{sistem} - fəaliyyətinin şaxələndirilməsi hesabına azaldılması imkanını;

$\delta^2_{\text{xüsusi}}$ - sistem riskinin azaldılması imkanını ifadə edir.

4.3. Aqrar-ərzaq kompleksində qabaqcadan daha əlverişli fəaliyyət inteqrasiyası variantının seçilməsi.

5. İnvestisiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsi.

Aqrar-ərzaq sektorunda investisiya proseslərinin modelləşdirilməsi optimallıq modellərindən istifadəni nəzərdə tutur. Həmin sektorda investisiya proseslərinin optimallaşdırılması fəaliyyət istiqamətləri üzrə investisiyalaşdırma, yenidən investisiyalaşdırma və qoyulmuş vəsaitin geri qaytarılması proseslərin səmərəlilik meyarları üzrə, məhdud maddi, əmək və maliyyə resursları şəraitində ən əlverişli variantının seçilməsini nəzərdə tutur. Bu zaman haqqında danışılan sektorun inkişafı üzrə hazırlanan proqramın əsaslandırılması zamanı çoxmeyarlı yanaşmalar tətbiq olunmalıdır.

Təcrübədə çoxmeyarlı yanaşmaların istifadə olunması bir sıra ciddi metodiki və informasiya xarakterli problemlərlə qarşılaşır. Odur ki, aqrar sahədə əsas kapitalla vəsait qoyuluşlarının səmərəliliyinin, başqa sözlə iqtisadi artımın yüksəldilməsi meyarı üzrə aparılan optimallaşdırma hesablamaları, bir çox hallarda məqbul hesab olunur.

Nəticə

Aqrar-ərzaq sektorunda investisiya fəaliyyətinin modelləşdirilməsinin zəruri prosedurlarının aşağıdakı ardıcılıqla həyata keçirilməsi məqsədəuyğundur: a) aqrar-ərzaq kompleksində prioritet fəaliyyət istiqamətlərinin əsaslandırılması, hər bir prioritet üzrə investisiya fəaliyyətinin xarici mühitinə əsas xarakteristikalarını şərtləndirən amillərin təhlili və onların təsirinin dinamikada qiymətləndirilməsi; b) müxtəlif fəaliyyət növləri üzrə gəlirliyin xarici və daxili mühit amillərinə həssaslığının qiymətləndirilməsi; c) müxtəlif fəaliyyət növlərinin risk elementləri üzrə birgəliyinin qiymətləndirilməsi; d) aqrar-ərzaq kompleksində qabaqcadan daha əlverişli fəaliyyət inteqrasiyası variantının seçilməsi; e) investisiya fəaliyyətinin reallaşdırılması.

ƏDƏBİYYAT

1. Ляндау Ю.В. Моделирование инвестиционной деятельности многофункциональных экономических комплексов. Транспортное дело России. № 02, 2009, с.8-14. 2. Тагиев Н.Ф. Модели управления инвестиционными процессами в условиях транзитивной экономики. Рига, БРИ, 2004, 304с. 3. Balayev R.Ə. Urbanizasiya: şəhər iqtisadiyyatı və ərzaq problemi. Bakı, "Elm", 2007, 295 s.

Э.М.Садыгов

В статье исследованы некоторые вопросы анализа и прогнозирования инвестиционных процессов в агропромышленном секторе. Данный сектор, будучи многофункциональным комплексом рассматривается в качестве объекта моделирования. Определены основные факторы обуславливающие инвестиционную среду. Выявлены возможности решения методических и информационных проблем моделирования инвестиционных процессов в агропромышленном секторе.

Ключевые слова: моделирование, инвестиционные процессы, многофункциональный комплекс, агропромышленный сектор, алгоритм.

The modeling issues of investment processes in agrarian-food sector

E.M.Sadiqov

Analysis and forecasting some issues of investment processes in agrarian-food sector have been studied in the paper. The sector is reviewed as a complex multifunctional modeling object. Key factors behind the investment climate have been determined. The opportunities for solution of methodical and information problems of modeling investment processes in agrarian-food sector have been found out.

Key words: modeling, investment processes, multifunctional complex, agrarian-food sector, algorithm